

РЕЦЕНЗИЯ

от доктор на науките **Юра Тотева Константинова**, професор в Института за балканистика с Център по тракология, Българска академия на науките

на материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „**професор**“ в Пловдивския университет „**Паисий Хилендарски**“

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Науки за културата – Историческа антропология на политическата култура)

В конкурса за „професор“, обявен в Държавен вестник, бр. 39 от 02.05.2023 г. и на интернет-страницата на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) за нуждите на катедра „Етнология“ към Философско-исторически факултет, като единствен кандидат участва доц. д-р Добринка Драгиева Парушева от катедра „Етнология“ към Философско-исторически факултет на ПУ.

Общо представяне на получените материали

Със заповед № РД-21-1601 от 31.07.2023 г. на Ректора на ПУ съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност „**професор**“ в ПУ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Науки за културата – Историческа антропология на политическата култура), **обявен за нуждите на** катедра „Етнология“ към Философско-историческия факултет (ФИФ).

Единствен кандидат за участие в обявения конкурс е доц. д-р Добринка Драгиева Парушева от катедра „Етнология“ към ФИФ на ПУ. Представеният от доц. Парушева комплект материали е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, и включва следните документи: молба за допускане за участие в конкурса, автобиография, публикации в пълен текст, списък на публикациите и техните анотации на български и на английски език, справка за минималните национални изисквания, списък на цитиранията, самооценка на приносите на кандидата, документи за учебната и научноизследователската му дейност. Приемам за рецензиране всички представени 13 научни труда: една монография и 12 статии и студии. Те са издадени равномерно в страната и чужбина след получаването на академичната длъжност доцент от Добринка Парушева.

Кратки биографични данни на кандидата

Добринка Парушева завършва магистратура по история със специализация по история на Византия и балканските народи и втора специалност немски език в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Защишава дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор по история“ и се хабилитира в специалност „нова и най-нова обща история“ в Института за балканистика при Българска академия на науките. От 2003 г. до днес има непрекъснат преподавателски стаж в Пловдивския и Софийския университети, включително ръководство на докторанти и участия в международни докторантски програми. От 2010 г. Д. Парушева е доцент по теория и история на културата в катедра „Етнология“, ФИФ на ПУ, като паралелно има впечатляваща изследователска дейност в Института за балканистика с Център по тракология-БАН. Доц. Парушева е сред малцината български учени, които могат да се похвалят, че владеят пет езика, от които един балкански (румънски) и това логично предопределя участието ѝ в три международни научни организации, три редколегии на чуждоезикови издания и в международни научни експертни комисии и оценяващи панели в пет държави.

Обща характеристика на дейността на кандидата

Доц. д-р Добринка Парушева води 10 задължителни университетски курса: седем за бакалаври, два за магистри и един за докторанти, както и няколко избираеми курса. Тя е преподавател на чуждестранни студенти по програмата „Еразъм“ на ПУ (на английски език) и лектор по същата програма в Ескишехир, Прага, Любляна и Регенсбург. Доц. Парушева е ръководител на шест бакалавърски и една магистърска теза, както и на шест докторанти, от които двама в рамките на съвместните програми на Пловдивския университет и университетите в Нидерландия и Чехия. Сериозната ангажираност на кандидата с развитието на младите хора си личи и от факта, че тя три пъти (2011, 2017 и 2019 г.) е съорганизатор на „Студентски етнологички срещи“, организирани от катедра „Етнология“ на ПУ, както и член на Управителния съвет на Университетския център за работа с млади учени, докторанти и постдокторанти към същия университет (от 2019 г.).

В настоящата процедура доц. Д. Парушева представя монографичното си изследване *„Долу правителството! Да живее карикатурата!!“ Политика, култура и карикатура в България в началото на XX век*. Пловдив: ПУ „Паисий Хилендарски“, 2023, ISBN: 978-619-202-861-9, което се състои от въведение, три глави, послеслов, библиография и резюме на английски език с общ обем от 265 стр. Изданието е богато илюстрирано с 89 цветни и черно-бели изображения, които онагледяват първата и втората глава на изследването. Освен че е

безспорен бонус за монография, посветена на политическата карикатура и политическата култура, публикуването на толкова много и качествени карикатури от българския периодичен печат от началото на XX век показва и огромния по обем изворов материал, на който доц. Парушева базира изследването си. Всъщност характеристика на представената монография е използването на карикатурата едновременно като исторически извор и като инструмент за антропологичен анализ, позволяващ да бъде оценено нейното място и роля в оформянето на политическата култура на българите.

Цел на монографията е да потърси отговор на въпроса „как се появява политическото въображаемо в полето на карикатурата в България в началото на XX век“ (с. 10). Избраната структура е логична и подпомага постигането на задачите, които авторът си поставя. Първата глава дискутира образа на политиката и политическото, който карикатуристите конструират в мирно време. Втората глава надгражда темата като проследява динамиката на промяната в този образ по време на война. Третата глава затваря повдигнатите въпроси с анализ на разнопосочните връзки между политика, култура и карикатура. Тук е мястото да обърна внимание на факта, че доц. Парушева не просто отлично познава библиографията по темата, а умело жонглира с тезите на различните автори и сякаш се намира в непрекъснат диалог с тях, а и със самата себе си. Обикновено теоретичните концепции са слабата страна на историческите съчинения, а антропологичните изследвания често страдат от липсата на добра фактологична основа. Изследването на доц. Парушева е рядък синтез на най-доброто от двете дисциплини като една от основните причини за това е, че то е едновременно отлично фактологично и теоретично подплатено. Нещо повече, то не само прилага новаторски подходи, но и за пръв път фокусира вниманието върху връзката карикатура-култура-политика.

Интердисциплинарният характер на монографията позволява дискутираните в нея въпроси да бъдат разгледани в дълъг за историческо изследване хронологичен период. Акцентът е в края на XIX в. и първите три десетилетия на XX в., но фактически налице са препратки към целия период от освобождението на България до Втората световна война, а и към съвременността. Това, от една страна, дава възможност процесът на визуализиране на политическата култура да бъде проследен в развитие, а от друга, предоставя контекст на съществуващи вече изследвания, дискутиращи темата за политическата култура и карикатура.

Друга важна характеристика на труда е неговият балканистичен характер. Той представя образа не само на българите, но и на всичките им съседи, разкривайки как българските карикатуристи виждат политиците и хората на Балканите. Именно съпоставката между своите и чуждите „маскари“, както често балканските общества възприемат политиците си, но и

между „нас“ и „Другия“ е продуктивният подход, позволяващ разбирането, а да се надяваме и преодоляването, на стереотипни представи и негативни исторически натрупвания. Напълно споделям наблюдението, че образът на Другия добавя щрихи към характеристиката на българското политическо въображаемо (с. 73). Особено ценно е, че балканистичният контекст на монографията е представен като част от европейския и световен контекст и така регионът не изглежда периферия, а част от световните тенденции и събития. За това допринася и отлично показаната връзка на българските карикатуристи с чуждите им колеги.

Монографията на доц. Парушева повдига няколко важни въпроса, които убедена съм, ще бъдат обект на бъдещи научни дискусии. Сред тях се откроява темата за това дали и доколко връзките на българските карикатуристи (но не само) с европейските им колеги, са връзки тип център-периферия; доколко те отразяват желанието да се популяризират някакви идеи или са обикновен пренос на чуждото „политическо въображаемо“. Другата тема, която се откроява в изследването е за това дали войната трябва да бъде разглеждана само и единствено като граница в хронологичното развитие. Анализирайки образа на българските политици в предвоенния и военния период, доц. Парушева убедително доказва, че това не е винаги така. Макар всички карикатуристи да подкрепят правителствата си по време на войните и да осмиват врага, това не прави отношения им с властта лесни. Темите за „трудния танц“ на интелектуалците с властта, а и с народа им; за ролята на владетеля (управника) в историята; за виждането на народа като жертва на своите управници са само част от интересните и значими въпроси, които монографията дискутира.

Смятам, че изследването на доц. Парушева трябва да бъде разглеждано като логично продължение на нейния интерес към балканските елити, който е във фокуса на предходната ѝ монография *„Политическият елит на Румъния и България втората половина на XIX и началото на XX век. Социална история“*. София: Институт за балканистика-БАН, 2008. Още там авторката показва задълбочено разбиране на българския и като цяло на балканския политически елит, което ѝ позволява не просто да го види през очите на карикатуристите, но и да улови почти невидимите нишки, които неизбежно свързват автора с обекта на окарикуриране. Несъмненото надграждане на познанието в новата монография на доц. Парушева, довежда до това, че тя успява да визуализира пред нас българските (балканските) политици като пълнокръвни личности. Нещо повече, техните образи губят учебникарската си (право)линейност, което е сигурен белег, че сме стигнали по-близо до същинското разбиране на политическия живот в началото на XX в.

Именно разбирането си за политическия живот в България, за политическата култура на българина, за ролята на карикатурата за оформяне на тази политическа култура, за това какво е всъщност българското политическо въображаемо, разбиране градено по време на научната си кариера, доц. Парушева представя в третата глава на монографията, която играе ролята на обобщение и заключение. В този изключително аналитичен текст си личат дългогодишните натрупвания и изследователската зрялост на доц. Парушева, която е успяла да „разчете“ не само карикатурите, но и българското общество от началото на XX в., а след това да го обясни ясно, подредено, прецизно и безапелационно. Отличният стил на авторката и приятното ѝ чувство за хумор не могат, а очевидно и не целят, да смекчат горчивите размисли за народопсихологията на българите и натрапващите се аналогии със съвременността.

Освен с посочената монография в настоящия конкурс доц. Парушева представя още 12 публикации (шест на български и шест на английски език), които отразяват дългогодишните ѝ научни интереси в няколко основни области. Първата група публикации са посветени на балканските елити и създадените от тях мрежи (Parusheva, D. 2012. “We Are All Members of the Same Club”: Bulgarian Political Elite and Their Networks in Early 20th Century. *Bulgarian Historical Review*, 3–4, 62–72; Parusheva, D. 2013b. Family Matters: Using Social Capital for Political Ends in the Nineteenth Century Balkans. In: Baramova, M., Pl. Mitev, Iv. Parvev and V. Tacheva (eds.) *Power and Influence in South-Eastern Europe, 16th–19th Century*. LIT Verlag: Zuerich-Muenster, 149–166 и Парушева, Д. 2017. Патрони и клиенти. Български примери и балкански паралели от края на XIX и началото на XX век. *История*, XXV, 6, 600–612). Втората група публикации се фокусира върху изследването на модерния град на Балканите и значението на комуникациите за неговото развитие (Парушева, Д. 2021a. Модерният град на Балканите: посоки и перспективи на проучванията. В: Прешленова, Р. *Градът на Балканите: Пространства, образи, памет*. Институт за балканистика с център по тракология – БАН: София, 33–58 и Parusheva, D. 2021b. Cities along the Route: Plovdiv Becoming Modern at the End of the Nineteenth Century. In: Riedler, Fl. and N. Stefanov (eds.) *The Balkan Route. Historical Transformation from Via Militaris to Autoput*. De Gruyter: Berlin/Boston, 121–138). Логично най-голяма част от представените публикации са посветени на визуалната култура и анализират различни нейни аспекти (Парушева, Д. 2019b. Описание на образите – образи на описанието. *Българска етнология*, 1, 5–15; Парушева, Д. 2019c. Визуални представи за Първата световна война в българското списание *Илюстрация Светлина*. В: Първев, Ив., Н. Кайчев и М. Баръмова (съст.) *Централна Европа и Балканите*. Сборник в памет на проф. Милчо Лалков. УИ „Св. Климент Охридски“: София, 203–228; Parusheva, D. 2020. Uprisings, Revolutions and Wars: Visual Representations in Bulgarian Illustrated Press at the End of the Nineteenth and Early

Twentieth Century. In: Stamatopoulos, D. (ed.) *European Revolutions and the Ottoman Balkans: Nationalism, Violence and Empire in the Long Nineteenth-Century*. I.B. Tauris: London-New York, 149–181 и Парушева, Д. 2023. Руско-японската война от началото на XX век: визуални репрезентации в българската преса. В: Георгиева, Т. и Ю. Константинова (съст.). *Русия: Погледи от Балканите (XIX–XX век)*. ИБЦТ – БАН: София 2023, 287–314). Като подраздел на тази група могат да се открият публикациите, посветени на карикатурата и карикатуристите (Parusheva, D. 2013a. *Bulgarians Gazing at the Balkans: Neighboring People in Bulgarian Political Caricature at the Beginning of the Twentieth Century*. In: Demski, D., Il. Sz. Kristof and K. Baraniecka-Olszewska (eds.) *Competing Eyes: Visual Encounters with Alterity in Central and Eastern Europe*. L'Harmattan: Budapest, 418–437 и Parusheva, D. 2019a. *In the Mirror of Satire: The End of World War I in Bulgarian Caricatures*. *Etudes balkaniques*, 2, 249–277). Представените за рецензиране публикации съдържат както теоретични приноси (напр. предложената типология на градските изследвания), така и нови разработки (напр. влиянието на неформалните и клиентелски мрежи), а също и насоки за бъдещи академични дебати (напр. за отношението между етнография и фотография).

Част от представените публикации са резултат от участието на доц. Парушева в 13 национални и 35 международни научни форума (след 2009 г.) и са сред трудовете, активно цитирани от колеги, както доказват посочените над 100 цитирания. Всъщност както цитиранията, така и допълнителните над 20 публикации, които не са представени за рецензиране в настоящата процедура, показват, че наукометричните показатели не са проблем за доц. Парушева.

Оценка на личния принос на кандидата

Представените от доц. Парушева публикации (340 т.) и цитати (270 т.) **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение и Правилника на ПУ. Те надхвърлят минималните национални изисквания, различни са от оценяваните в предходни процедури и далеч не са единствени, които кандидатът би могъл да представи. Научните трудове съдържат значими научни обобщения и приноси както с теоретичен характер, така и от гледна точка на използваната методология и фактология. В тях **не откривам плагиатство, нито недостоверност на научните данни** и съм убедена, че всички научни разработки, техните резултати и приноси са лична заслуга на доц. Парушева. Представените в документите данни за забелязани цитирания, участия в научни форуми, проекти, журита и научни организации потвърждават личните ми впечатления, че доц. Парушева се ползва с уважение и авторитет сред колегите от различни български и международни институции. Това не би било възможно,

ако тя не е доказал се професионалист в изследователското си поле, готов да подкрепи млади колеги и смислени научни начинания. Постигнатите от нея резултати в учебната дейност са впечатляващи и насочени към създаването на школа, която да продължи разработването на теми в областта на социалните и хуманитарните науки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържателните се в тях приноси, давам своята **положителна** оценка и препоръчвам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Философско-исторически факултет за избор на доц. Добринка Парушева на академичната длъжност „професор“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Науки за културата – Историческа антропология на политическата култура).

20 септември 2023 г.

Рецензент: .....
проф. д.н. Юра Константинова